

Boháčová, Ivana; Špaček, Jaroslav

**Raně středověká fortifikace ve Staré Boleslavi : Příspěvek k poznání
raně středověké stavební techniky**

Archaeologia historica. 2002, vol. 27, iss. [1], pp. 37-50

ISBN 80-7275-031-3

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140453>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Raně středověká fortifikace ve Staré Boleslavi

Příspěvek k poznání raně středověké stavební techniky*

IVANA BOHÁČOVÁ – JAROSLAV ŠPAČEK

Prvotní předběžné informace o genezi fortifikačního systému přemyslovské Staré Boleslavi v raném středověku a především o unikátním nálezů Kosmou (I, 19, 38–39) zmiňované hradby budované „*opere Romano*“ byly prezentovány na jedné z konferencí archeologie středověku (Boháčová–Frolík–Špaček 1994), stručně shrnutí obsahoval také obecněji zaměřený příspěvek o opevňovací technice v přemyslovských Čechách (Boháčová 1998). Cílem tohoto příspěvku je představit poznatky o prvcích a podobě hradištního opevnění Staré Boleslavi, postupně získávané během posledního desetiletí, v souhrnné podobě.

Opevnění západní části jazykovitého výběžku nízkého ostrohu, na němž bylo situováno jádro raně středověkého hradního areálu (obr. 1), bylo dotčeno jednak ověřovacími sondážemi na severní hraně ostrožny (obr. 2) v letech 1993, 1994 a 2000 (Boháčová 2001a), jednak při předstihovém záchranném výzkumu při rekonstrukci hlavní komunikace v části mezi akropolí a předhradím (obr. 3) v letech 1989, 1991 a 1995 (Boháčová 2001b). Nejstarší zjištěné opevnění severního svahu akropole bylo na zkoumaných místech situováno na hraně ostrožny, mladší fortifikace byla pak mírně předsunuta před čelní linii staršího opevnění.

Opevnění předhradí, které zaujímá rozlehlejší plochu ostrožny severovýchodně od jádra hradu, nebylo dosud prokazatelně doloženo.

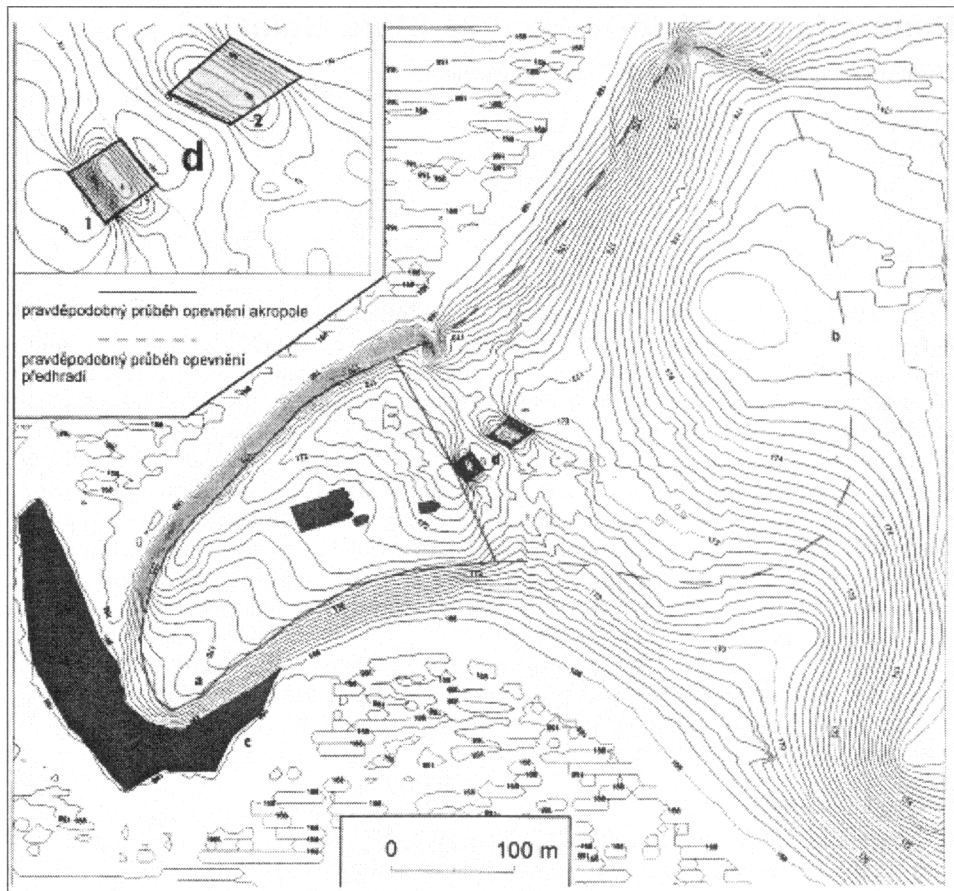
1. Prvá fáze fortifikace

Nejstarším doloženým opevněním areálu je podle nepřilíš rozsáhlých dochovaných reliků hradba s čelní kamennou stěnou a navazujícím tělesem. To bylo nasypáno z písčitého materiálu, odpovídajícího svým charakterem přírodnímu podloží lokality. Tato fortifikace byla opakovaně zastížena v nejstarší stratigrafické pozici na severní hraně ostrožny, její málo výrazné stopy v druhotné poloze byly pravděpodobně zachyceny také v místě příčné-ho předělu mezi jádrem hradu a předhradím.

V pozici „*in situ*“ na severní hraně ostrožny byla sondami vzdálenými cca 25 m zachycena pravidelně lícovaná čelní opuková stěna tohoto opevnění (obr. 4) dosahující šíře 30–60 cm a dochovaná do výše až 60 cm. Pojivo mezi kameny nebylo zjištěno. Vlastní těleso indikují 20–50 cm mocné písčité vrstvy, dokumentované jen jako písčité souvrství, které překrývá čelní opukovou stěnu, směřuje za její líc dále k severu za hranu ostrožny a vytváří tak současně její zánikový horizont (obr. 5; Boháčová–Frolík–Špaček 1994, obr. 3). Směrem do vnitřní části areálu lze toto souvrství sledovat do vzdálenosti 460 cm od čelní linie hradby, dále byla situace zničena mladšími zásahy nebo nebyla zkoumána. Celková šíře opevnění není tedy známa, minimální předpokládaný rozměr se však blíží parametrům, známým z jiných středočeských lokalit. Prokazatelné doklady vnitřní dřevěné výztuže nebyly zaznamenány, pouze v sondě W/1993 byly v rámci písčité vrstvy spojené s destruovaným tělesem hradby zachyceny zbytky ojedinelého téměř úplně stráveného dřeva. Popsané relikty opevnění překrývají druhotně uloženou vrstvu půdního krytu, přemístěnou patrně povodní (srov. Růžičková–Kadlec–Žigová v tisku). Čelní stěna je do ní mírně zahloubena.

Popsaná konstrukce vznikla podle stratigrafické situace i podle jen zcela sporadických

* Příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu GAČR, ev. č. 404/99/1060.

Obr. 1. Stará Boleslav. Model (1/2000) původního terénu ostrohu vycházející z archeologicky dokumentovaných bodů v jeho střední části a z kartografických podkladů při jeho okrajích. Digitalizace M. Křemen. a – předpokládaný průběh hradištního opevnění jádra hradu, b – předpokládaný průběh hradištního opevnění předhradí, c – relikv z někdejšího labského ramene, d – 1: prostor, v němž byl zachycen příkop hradištního opevnění s vrstevnicovou rekonstrukcí průběhu stěn z reálných dokumentačních bodů, 2: prostor, v němž je předpokládána přírodní deprese, zčásti otevřená ještě v raném středověku, jejíž rozsah a možné fortifikační využití nejsou dosud archeologicky jednoznačně potvrzeny.

zlomků, které provázejí kontexty s ní související, v době počátků raně středověkého osídlení lokality. Dobu jejího vzniku a délku její funkce nelze přesněji stanovit, neboť i konstrukci, která ji vystřídala, provází jen nepočtený keramický materiál středohradištního, nebo obecně raně středověkého charakteru.

2. Příkop

Příkop byl zastížen v prostoru mezi jádrem hradu a předhradím, kde příčně přetíná ostrožnu a odděluje tak její užší, k jihozápadu vybíhající část, od rozlehlější plochy stoupající za mírnou depresí pozvolna k říční terase (obr. 1). Situován je těsně východně od místa, kde přirozený terén západní úzké části ostrožny dosahuje maximální kóty. Zkoumána byla pouze střední část ostrožny v místech, kterými procházela historická dálková komunikace, v těsném sousedství dochované brány gotického opevnění (obr. 3).

Příkop zde byl uměle vyhlouben v písčitém podloží, stopy po přirozeném útvaru, který by mohl být jako fortifikace využit, ve střední části ostrožny nebyly zjištěny. Situace při hranách ostrožny, které jsou lemovány zaniklými říčními rameny, není zatím dostatečně známa. Propojení přírodní ochrany s umělou fortifikací lze však předpokládat.

Šíře příkopu byla rekonstruována na 18 m, minimální zahloubení vůči tehdejší úrovni terénu chráněné části areálu dosahovalo 3 m. Na dosažené bázi příkopu byla v úzkém prostoru vymezeném sondou XVIII zjištěna úprava mírně svažité východní stěny spodní části dna plochými opukovými kameny. Fungování tohoto objektu spadá podle keramického inventáře do vyspělého období mladohradištního, neboť jeho výplň je uzavřena štetem (6215) položeným ještě v době plného oběhu keramiky s kalichovitou profilací okrajů pražské sekvence (keramický inventář bude prezentován v jiné souvislosti – viz *Boháčová v tisku a, b*). Dobu vzniku příkopu nelze stanovit, neboť kontakt jeho výplně s úrovní povrchu raně středověkého terénu, z něž byl zahlubován, není dochován a ve spodní části zkoumané výplně se nachází keramika středohradištního horizontu již současně s keramikou mladohradištní. Výplň příkopu se ukládala ve třech odlišných etapách. Na bázi, které bylo možné dosáhnout jen v sondě XVIII, jsou uloženy písčité a jílovité vrstvy, které obsahovaly velké množství osteologického materiálu, včetně částí skeletů koní a krav. Překryl je jednorázově navršený mohutný pískový zával (obr. 6:6356, obr. 7:6288), který, kromě ojedinělých zlomků keramiky, obsahuje shluky opukových kamenů. Protože jejich kumulace dokumentovaná v části výplně při západním svahu příkopu má charakter přemístěné destrukce (*Boháčová 2001b*, tab. VIII: 3, IX:2–3), lze také v této pozici předpokládat existenci opevnění shodného s prvou fází fortifikace na severním svahu a písčitou vrstvou případně i spojovat s materiálem z jejího tělesa. V nadloží písčitého závalu bylo zachyceno souvrství tenkých silně humózních hlinitých a zčásti i písčitých vrstev, nasvědčujících pozvolné sedimentaci výplně (obr. 7, 8). Ta je překryta výše zmíněným opukovým štetem. Na něm byla založena stavba zděná z nízkých nepravidelných opukových kvádrů, z níž je dochováno jen nevelké torzo lícovaného nároží (obr. 9: 6212A, její destrukce 6212B, obr. 10). Vzhledem k jejímu umístění lze uvažovat i o konstrukci související se vstupem do centrální části areálu v době, kdy příkop již neplnil svou funkci, stále však ještě v rámci raného středověku.

K podobě nadzemní příčné raně středověké fortifikace v jednotlivých fázích vývoje lokality nepřinesl výzkum žádné poznatky. Historické nadloží bylo totiž v několikametrovém pásu západně příkopu odstraněno nejpozději na sklonku vrcholného středověku. Jen málo průkazné stopy nasvědčují, že příkop byl lemován jak hradbou s čelní kamennou plentou, tak celokamenným opevněním budovaným „*opere Romano*“.

3. Hradba s označením „*opere Romano*“

Hradba, s jejímž vybudováním souvisí krvavá scéna, barvitě podaná kronikářem Kosmou, byla odkryta na třech místech severní hrany ostrožny vždy v nevelkém a zcela odlišném stavu dochování. Sondou W/1993 byl odkryt vnitřní jižní líc této konstrukce, sondou W4/1994 báze zdiva ve dvou vrstvách s dochovaným vnějším a pozůstatky vnitřního líce, v sondě W5/2000 bylo torzo bloku zdiva s vnějším lícem ve třech řádcích (obr. 11–12).

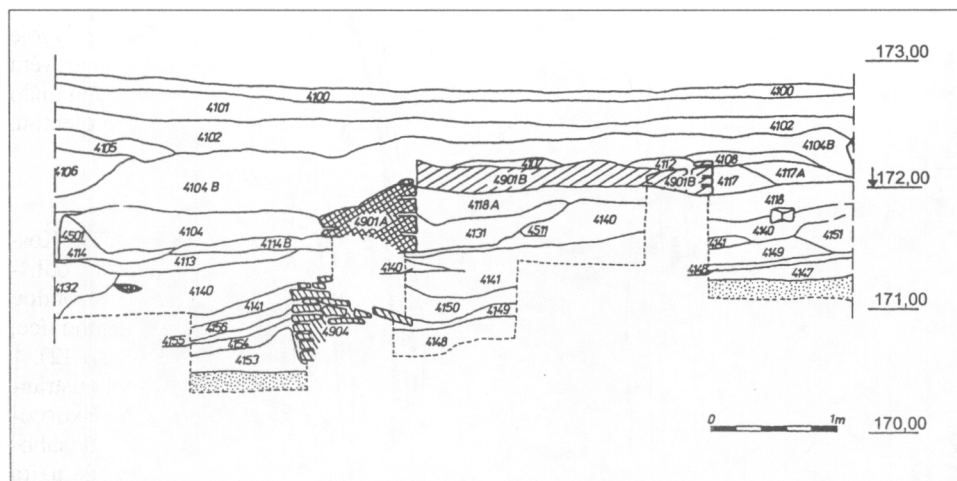
Šíře zdiva hradby při základové spáře činila 260 cm (obr. 13). Hradba byla oboustranně pravidelně lícována. Líc byl zbudován z mohutných částečně opracovaných pískovcových ploten o rozměrech většinou 40–60×40–60×10–18 cm (ojedinělé kameny dosahovaly v jednom rozměru až 80 cm), které byly skládány do řádků. Jako pojivo je užita bělavá malta se středně zrnitým pískem a šedo zelený prachový jíl, jejichž podíl výrazně kolísá.

Jádro hradby bylo skládáno i sypano z nesourodého materiálu, tvořeného kameny, nazelenalým jílem, maltovinou i hnědou jílovitou zemínou. Podíl kamenů a ostatní výplně je proměnlivý. Místy jsou kameny i pravidelně ukládány na plocho do jílu promíšeného maltovinou. Jednoznačně převažuje pískovec materiálově shodný s lícovanou částí zdiva. Kameny jsou různých velikostí, jeden z jejich rozměrů většinou nepřesahuje 40 cm. Jen zřídka se objevují menší úlomky opuky. Malta se v pojivu objevuje jako maltovinová drť nebo v několikacentimetrových hrudkách.

Při obou lících hradby byly zjištěny 70 cm hluboké kúlové jámy o průměru asi 50 cm vyložené opukovými kameny, částečně svisle postavenými. Rozestupy těchto jam nejsou

Obr. 4. Stará Boleslav 1994. Sonda W4, detail torza opukového čela nejstarší fortifikace s písčitou vrstvou v nadloží založené na písčitém sedimentu přemístěného půdního krytu. Pohled od severu. Foto I. Boháčová.

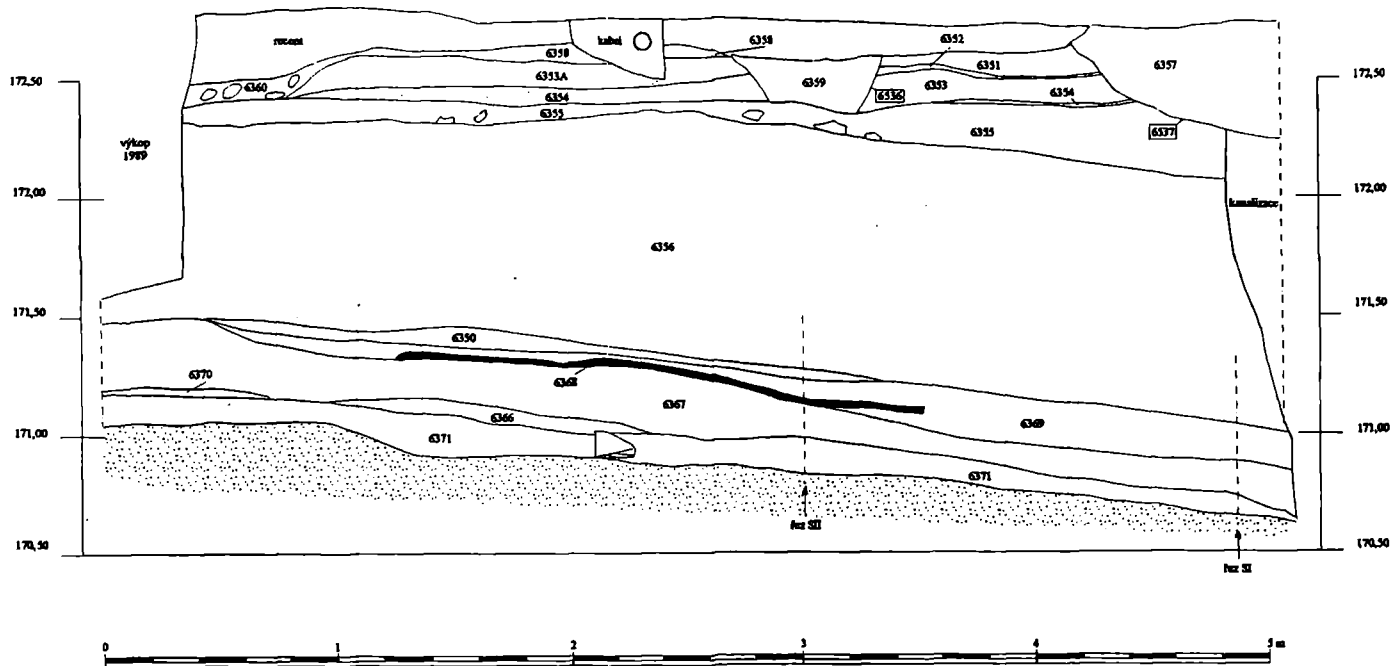

Obr. 5. Stará Boleslav 1993. Východní řez v sondě W, detail. Charakteristika vybraných kontextů: 4901A – hradba „opere Romano“, 4904 – čelní opuková stěna starší fortifikace, 4190B – opuková přizdívka, 4140, 4141, 4150 – hrubozrnné písčité vrstvy (přemístěné), 4147, 4148 – dtto (v původním uložení?), 4149 – ulehlá písčitá hlína.

známy, vzhledem k nálezové situaci a rozměrům sond by se mohly pohybovat v intervalu kolem 200 cm. Kůly lze nejspíše spojovat s konstrukcí lešení.

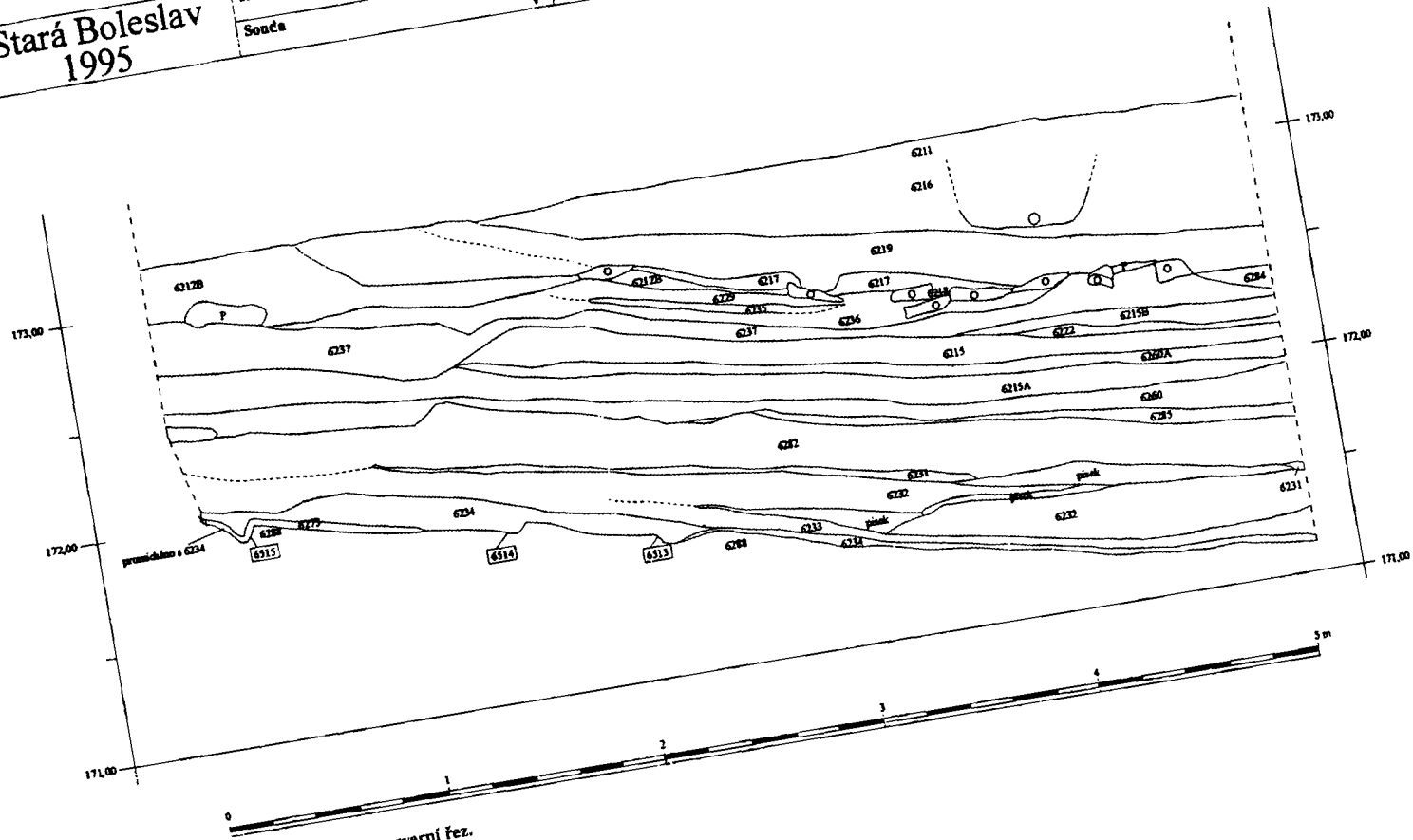
Užitý *stavební materiál* k výstavbě této fortifikace lze podle geologického posudku J. Zavřela charakterizovat jako světle hnědé a šedobílé hrubozrnné pískovce s vápnitým tmelem, u kterého lze pozorovat zrnitostní variabilitu a přechody do slepenců. Jako místo původu horniny byl označen levý labský břeh v místě dnešního Brandýsa nad Labem nebo v jeho blízkém okolí (Zavřel 1994; v tisku).

Stará Boleslav 1995	Kód lokality	STB 1/2	Bližší lokalizace	Mariánské náměstí	Datum	29. 7. 1995	Počítačový soubor	R18Z.cdr
	Sonda	XVIII	Řez	západní	MĚří: Kreslí:		I. Boháková J. Špaček	

Obr. 6. Stará Boleslav 1995. Sonda XVIII – východní řez.

Stará Boleslav 1995		Kód lokality	STB 1/2	Bližší lokalizace	Mariánské náměstí	Datum	17. 7. 1995	Počítačový soubor	RSS.cdr
		Souča	V	Řez	severní	Měřit: Kreslit:		I. Boháčová J. Spinka	

Obr. 7. Stará Boleslav 1995. Sondy V - severní řez.

Obr. 8. Stará Boleslav 1995. Sonda V – detail svrchní části výplně příkopu (západní řez v prodloužení stěny obj. 6523). Foto I. Boháčová.

hradu, což podle výsledků archeologického výzkumu neodpovídá historické skutečnosti, nemůže být Kosmova zpráva zcela spolehlivou oporou pro časové zařazení stavby. Vzhledem ke sporadickému keramickému inventáři provázejícímu kontexty související se stavbou hradby i vzhledem k charakteru početnějších keramických souborů z jejich nadloží lze vznik této konstrukce zařadit do starší fáze existence lokality, velmi pravděpodobně do průběhu 10. stol. Žádný z nalezených keramických zlomků nevyklučuje zařazení stavby i do doby odpovídající Kosmově zprávě, jejich minimální počet však váhu tohoto zjištění znehodnocuje.

Zdivo hradby bylo na všech třech dosud zkoumaných místech při severní hraně ostrožny z převážné části poškozeno výkopy, kterými byl v průběhu středověku z hradby získáván kámen jako stavební materiál. Podle výsledků výzkumu v r. 2000 (obr. 12) by k tomuto rabování a tedy definitivnímu ukončení fortifikační funkce tohoto neobvyklého stavebního díla došlo ještě na sklonku nejmladší fáze raného středověku nebo na počátku etapy následující.

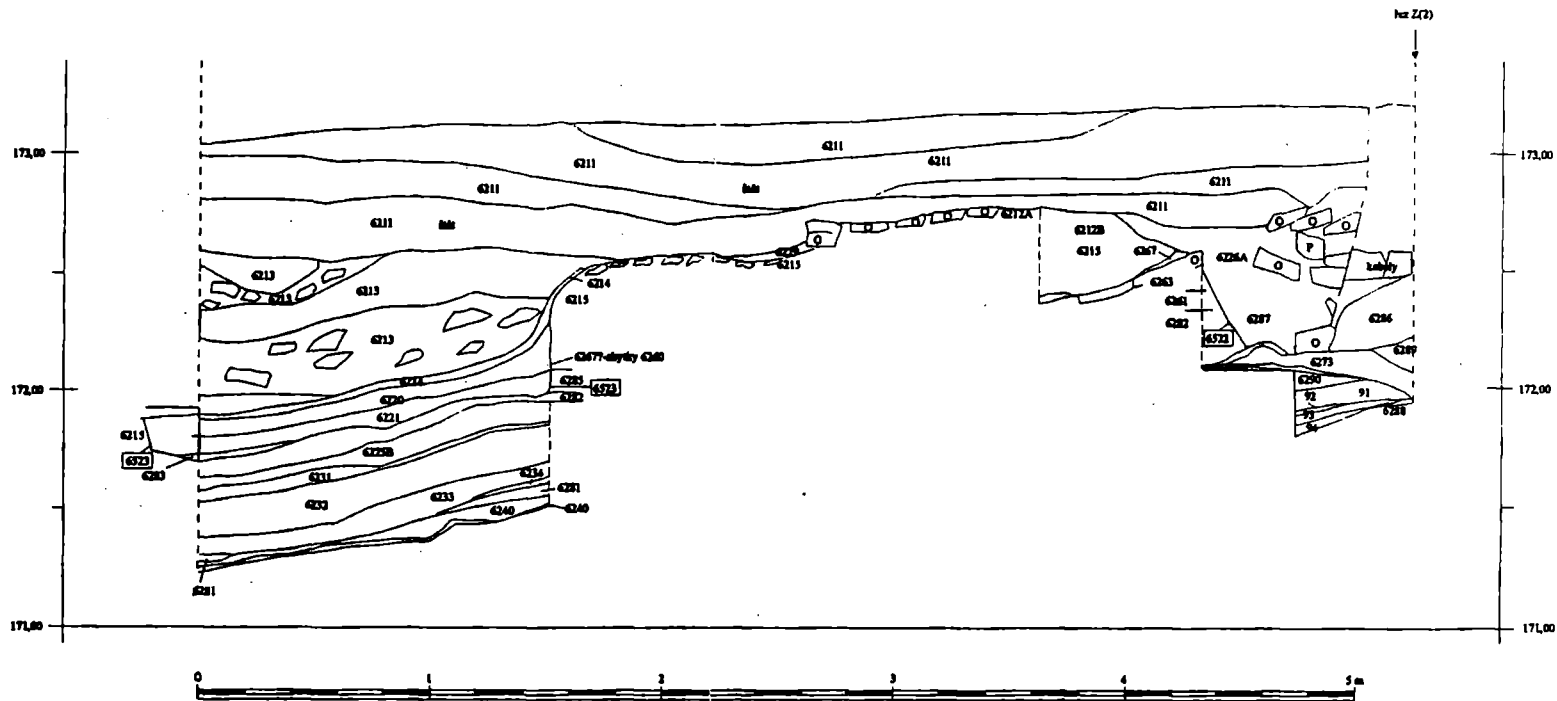
Jinde v areálu přemyslovského hradu se zatím pozůstatky této unikátní konstrukce zachytit nepodařilo. Při příčném opevnění by stopami po jejím průběhu mohly snad být početnější rozměrné pískovcové kameny, objevující se v různých stratigrafických pozicích v blízkosti fortifikačního pásu. Na jižní hraně ostrožny, kde fortifikační pás prochází zadními trakty řady obytných parcel, nebyla zatím k výzkumu této fortifikace příležitost. Pouze ověřovací sondáže geologickými vrty, realizované v letošním roce na jedné z parcel jihozápadně baziliky sv. Václava, naznačují, že její těleso nemusí být v této poloze zachováno (Boháčová 2001c). O tom, že tato fortifikace chránila od 10. stol. areál v rozsahu gotického opevnění, tak jak bylo již našimi předchůdci předpokládáno, však rozhodně nepochybujeme.

Maltové pojivo bylo charakterizováno A. Zemanem makroskopicky jako šedohnědá jemná malta, mikroskopicky jako karbonátová malta s nízkým podílem nestejnorodého a nepravidelně rozmístěného plniva. Podle mikroskopického rozboru v plnivu v nejhojnější frakci 0,1–0,5 mm převažuje monokrystalický křemen nad živci, akcesoricky je přítomen jemný muskovit a zcela ojediněle drobný granát. Pojivo převažuje nad plnivem, je velmi špatně homogenizované a některé karbonátové klasty mají výrazné trhliny (Zeman 1996).

Základový vkop pro tuto konstrukci nebyl zjištěn, v pásu přesahujícím o více jak 100 cm vnitřní líc hradby, se projevuje jen mírné cca 40 centimetrové nepravidelné zahlobení. Stavba byla založena na částečně snížený povrch hrubozrnných písčitých vrstev, tvořících zánikový horizont předchozí fortifikace.

Vybudování celokamenné hradby by podle líčení kronikáře Kosmy mělo spadat někam do závěru prvé třetiny 10. stol. Protože však v Kosmově podání je tato událost spojována se založením

Stará Boleslav 1995	Kód lokality	STB 1/2	Buňčí lokalizace	Mariánské náměstí	Datum	17. 7. 1995	Počítačový soubor	R51.cdr
	Sonda	V	Rez	júžní	MĚPÍ: Kreslí:		I. Bolešáková J. Spínka	

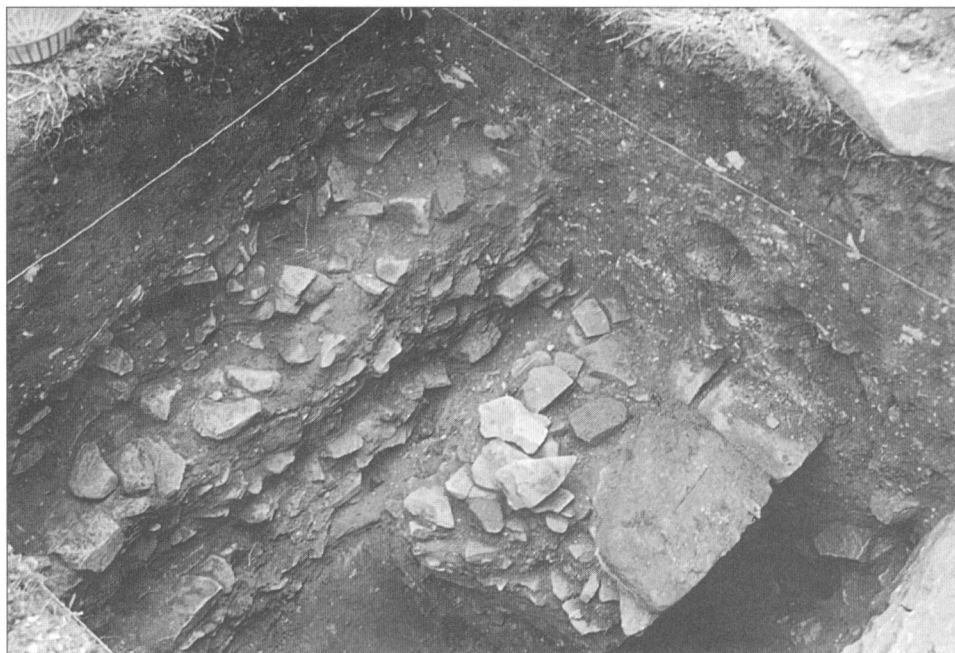

Obr. 9. Stará Boleslav 1995. Sonda V – Jüžní rez.

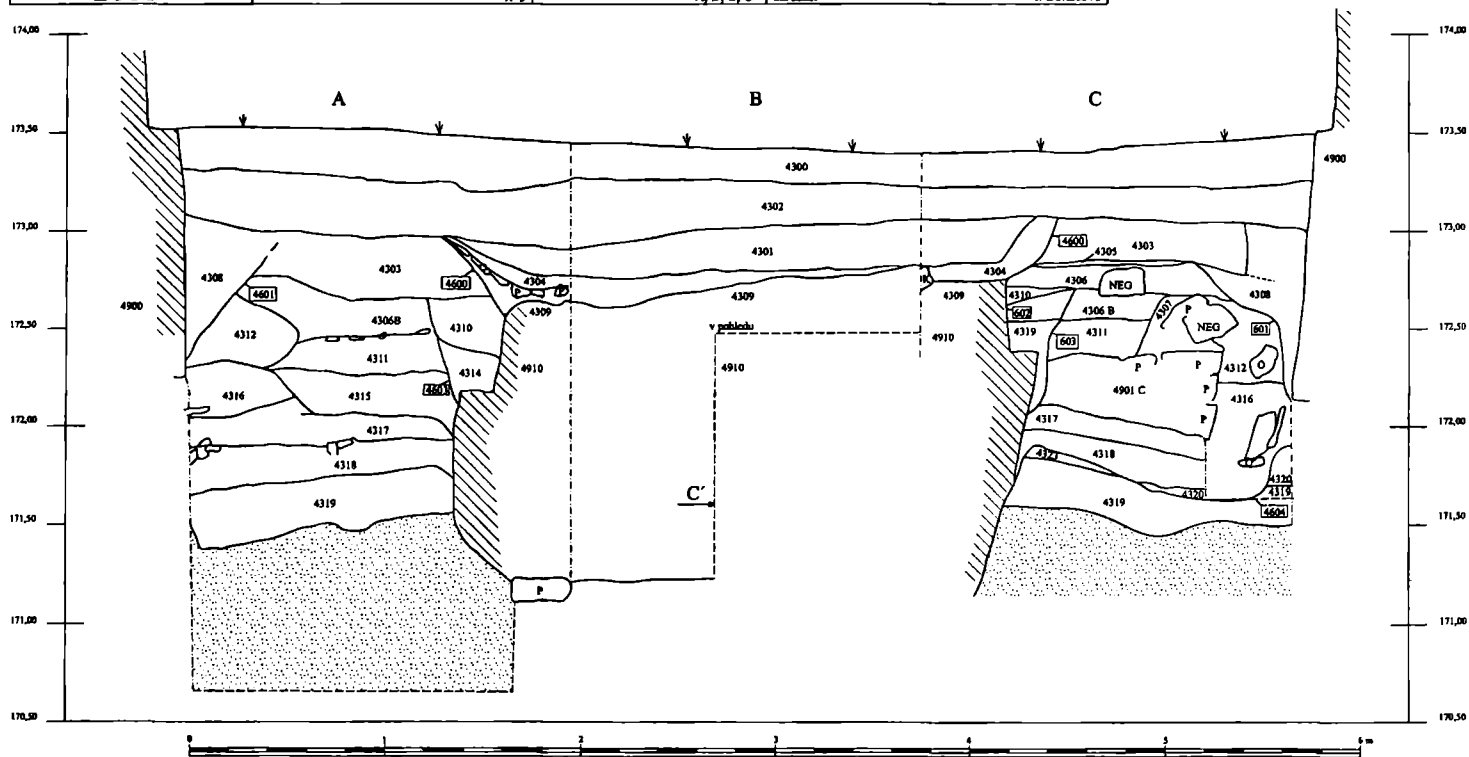

Obr. 10. Stará Boleslav 1995. Sonda V – pohled na štět a torzo opukového nároží od SV. Foto J. Špaček.

Obr. 11. Stará Boleslav 2000. Sonda W5. Celkový pohled od SV na torzo zdiva hradby a mladší konstrukci z pískovcových a opukových kamenů spojených jilem. Foto I. Boháčová.

Stará Boleslav 2000	Kód lokality	STB I	BHSH lokalizace	Děkanátá zahrada	Datum	31. 8. 2000	Počítacový soubor
	Sonda	W 5	Rez	A, B, C, C'	Měřítko:		Fezy A, C.cdr
					Kreslí:		I. Boháčová I. Boháčová

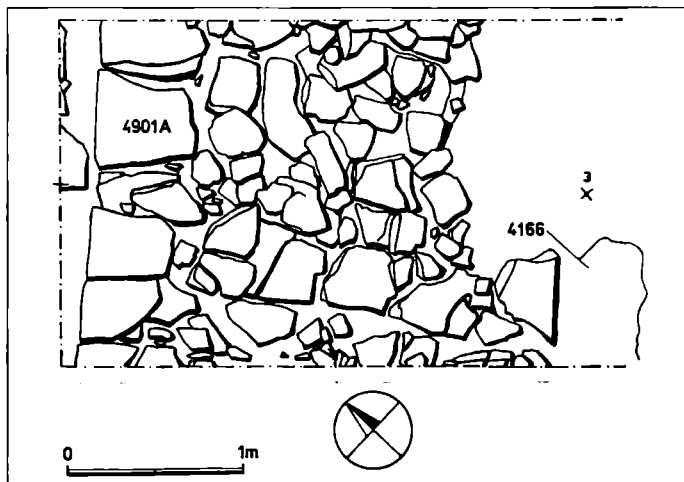

Obr. 12. Stará Boleslav 2000. Sonda W5. Západní, jižní a východní řez (rozloženo v ploše). Charakteristika vybraných kontextů: 4901 C – hradba „opere Romano“, 4323 – opuková dř (destrukce čelní stěny starší fortifikace?), 4319 – tmavošedý jemný písek - přemístěná vrstva původního půdního krytu, 4320, 4318 – jako 4140, 4141 (srov. obr. 5), 4307, 4315 – šedo zelený prachový jíl (50%), opukovými, pískovcovými kameny (30%) a s maltou (výplň rabovacího výkopu), 4311 – písčité hlína (50%) s maltou a drobnějšími kameny (dřto), 4910 – zdvo z drobných opukových a pískovcových kamenů (do 20 cm) spojených hnědým jílem.

4. Opevnění předhradí

Rekonstrukce jeho pravděpodobného průběhu opevnění předhradí je odvozována z morfologie terénu a z rozsahu doloženého raně středověkého osídlení. To, podle zjišťovaných reliktů terénních vrstev a objektů, provázených keramikou tohoto období, zaujímalo celkovou plochu o rozlohu cca 11 ha (patrně ne vždy souvisle a ve stejné intenzitě využívanou). Předpokládanému průběhu opevnění rovněž odpovídá terénní relikt dochovaný v severovýchodní části předhradí a anomálie, zjištěná geofyzikálním průzkumem v linii, která na tento relikt navazuje; její spojitost s opevněním není ale potvrzena a ani následný vrtný průzkum její přítomnost neověřil. Důkaz o existenci opevnění se tak zatím získat nepodařilo (*Boháčová 2001c; Křivánek v tisku*).

Obr. 13. Stará Boleslav 1994. Báze celokamenné hradby „opere Romano“ v sondě W4.

5. Závěr

Výzkumem byla získána celá řada konkrétních, mnohdy zcela nových a neočekávaných poznatků o vývoji a stavební podobě raně středověké fortifikace ve Staré Boleslavi. Současně nás však tyto výsledky postavily před nové a nelehce objasnitelné problémy. Za současného stavu našich poznatků nejsme totiž schopni rozhodnout, zda zakladatelem boleslavského hradu byl již kníže Vratislav, či v souladu s tvrzením Kosmy Boleslav, obtížně řešíme otázku důvodu vybudování zcela výjimečného opevnění způsobem římským, nedokážeme jednoznačně posoudit důvody ukončení funkce mohutného příkopu, které by bylo zřejmě možné synchronizovat se změnami areálu po vzniku kapituly (mezi l. 1039–46), a prozatím ani dojít ke shodě v důvodech a časovém zařazení zániku tak výjimečné konstrukce, jakou byla hradba zbudovaná „opere Romano“.

Řešení je nutné na jedné straně hledat v dlouhodobém zpřesňování chronologické výpovědi archeologických pramenů, v jejich cíleném doplňování soustavným archeologickým sledováním lokality a také v synchronizaci dějů a událostí v jejím rámci. Na straně druhé se jako velmi potřebná jeví mezioborová spolupráce a zvláště v souvislosti s novými archeologickými objevy nový pohled na historické prameny a jejich interpretaci.

Prameny a literatura

BOHÁČOVÁ, I., 1998: Zum Befestigungssystem der Přemyslidenburgen (am Beispiel der archäologischen Untersuchungen in der Prager Burg und in Stará Boleslav). In: Henning, J.–Ruttka, A. (eds.), Frühmittelalterlicher Burgenbau in Mittel- und Osteuropa. Bonn, 37–47.

- 2001a: Stará Boleslav IV. Děkanská zahrada – sonda W/1993 a W4/1994 [nálezková zpráva], ARÚ AV ČR Praha čj. 3390/01.
- 2001b: Stará Boleslav V. [nálezková zpráva], ARÚ AV ČR Praha čj. 3391/01.
- 2001c: Stará Boleslav – ppč. 1574 (čp.14), 1665 (JZ část), 1674, 39 [zpráva o výzkumu], ARÚ AV ČR Praha, čj. 8991/01.
- v tisku a: Opevnění. In: Boháčová, I. v tisku (ed.) Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica.
- v tisku b: Keramika jako specifický pramen archeologického studia. In: Boháčová, I. v tisku (ed.) Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica.
- BOHÁČOVÁ, I.–FROLÍK, J.–ŠPAČEK, J., 1994: Výzkum opevnění ve Staré Boleslavi – předběžné sdělení – Archäologische Untersuchung des Burgwalls in Stará Boleslav – Vorbericht, Archaeologia historica 19, 27–35.
- KOSMAS-BRETHOLZ, B. (hrsg.), 1923: Cosmas Pragensis chronica Boemorum – Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag. MGH SRG NS II. Berlin.
- KŘIVÁNEK, R., v tisku: Přehled geofyzikálních měření ve Staré Boleslavi (1997–2001). K možnostem geofyzikální prospekce v intravilánech současných sídlišť. In: Boháčová (ed.) v tisku.
- RŮŽIČKOVÁ, E.–KADLEC, J.–ŽIGOVÁ, A., v tisku: Příspěvek k poznání geologických a půdních poměrů lokality. In: Boháčová, I. v tisku (ed.) Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica.
- ZAVŘEL, J., 1994: Petrografická charakteristika horniny zdíva „opere Romano“ [odborný posudek]. In: Boháčová, I. 2001a.
- v tisku: Surovinové zdroje. In: Boháčová, I. (ed.) v tisku: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica.
- ZEMAN, A., 1996: Analýza pojiva zdíva „opere Romano“ 4901A [odborný posudek]. In: Boháčová, I. 2001a.

Zusammenfassung

Frühmittelalterliche Fortifikation in Stará Boleslav

Beitrag zur Erkenntnis der mittelalterlichen Bautechnik

Ziel dieses Beitrags ist die Erkenntnisse von den Merkmalen und der Form der burgwallzeitlichen Befestigung von Stará Boleslav, die man durch archäologische Forschung in den Jahren 1989–2000 gewonnen hat, zusammenfassen. Von der ältesten Befestigung ist nur die Stirnwand von sonst nicht erhaltener Schanze bekannt. Diese wurde an der Nordkante der Landzunge festgestellt. Reste dieser Befestigung (Breite mehr als 460 cm) können die Sandschichten in der Sekundärlage sein. Aufgrund der wenigen Scherben gehörte die Befestigung der mittelburgwallzeitlichen Periode.

Der Graben wurde im Raum zwischen dem Burgkern und der Vorburg festgestellt. Die Grabensbreite von 18 m wurde rekonstruiert. Die Eintiefung konnte mehr als 3 m sein. Aufgrund der Keramikfunde kann man den Graben in die Jungburgwallzeit (vor dem Umbruch des 11.–12. Jhs.) datieren. Von keiner Phase der Querfortifikation der Burgwallzeit sind keine oberirdische Teile geblieben. Die Schanzmauer, derer Ausbau der Chronist Kosmas mit der Gründung der Burg und dem späteren Fürsten Boleslaus I. zu Ende des ersten Drittels des 10. Jhs. verbunden hat und als Mauerwerk „opere Romano“ charakterisierte, ist wieder nur von der Nordkante der Landzunge bekannt. Dort hat sie die Befestigung mit Stirnwand ausgewechselt. Die Breite der Schanzmauer erreichte 260 cm. Das Mauerwerk wurde auf beiden Seiten regelmäßig gekantet. Die Kante bildeten die Sandplatten (40–60×40–60×10–18 cm, vereinzelt war die Länge bis 80 cm), die in Reihen zusammengestellt wurden. Als Bindemittel diente weislicher Mörtel mit mittelgrobem Sand und graugrünem Pulverlehm. Bei beiden Kanten der Schanzmauer wurden große und tiefe Pfostenlöcher festgestellt, die mit Pläuersteinen ausgelegt wurden. Diese Pfostenlöcher verbindet man mit einer Rüstung. Für einen solchen Bau findet man im böhmischen Milieu vergleichbare Analogien. Wenn auch die archäologische Feststellung der Fortifikationsreste, die dem vorhergehenden Ausbau der ganz steinernen Schanzmauer mit der Kosmas Behauptung im Widerspruch ist, trotzdem die Keramikfunde die Einreihung dieses Baus in die Zeit der Kosmas Nachricht nicht ausschließen.

Vorausgesetzte Befestigung der Fläche, die von Osten zur Akropolis anlag und besiedelt wurde, ist bisher nicht belegbar.

Die Lösung der bisher offenen Fragen (z. B. wer war Begründer der Lokalität, warum sie so großartig befestigt wurde, wann und unter welchen Bedingungen aufhören einige Teile der Befestigung ihre Funktion erfüllen, usw.) sucht man in der zielartigen Ergänzung der archäologischen Quellen, in der Präzisierung der Chronologie und in der Synchronisation der Ereignisse, die im Rahmen der Lokalität sich abspielten (z. B. Kapitelgründung zwischen den Jahren 1039–46 und damit verbundener Einfluß auf die mögliche Veränderungen des Areal).

Abbildungen:

1. Stará Boleslav (Altbunzlau). Modell 1:2 000 der ursprünglichen Landzunge aufgrund der archäologisch dokumentierten Punkte in ihrem Mittelteil und aufgrund der kartographischen Unterlagen bei ihren Rändern. Digitalisation M. Krěmen. a – vorausgesetzter Verlauf der burgwallzeitlichen Befestigung des Burgkerns, b – vorausgesetzter Verlauf der burgwallzeitlichen Befestigung der Vorburg, c – Relikt des ehemaligen Elbeflusses, d – 1: der Raum, in dem der Graben der burgwallzeitlichen Befestigung registriert wurde mit der Rekonstruktion der Schichtenlinien des Verlaufs der Wände aufgrund der realen Dokumentationspunkte, 2: der Raum, in dem eine Naturdepression vorausgesetzt wird, teilweise geöffnet noch im Frühmittelalter. Ihre Ausdehnung und mögliche Fortifikationsausnützung ist bisher archäologisch nicht bestätigt.
2. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation der Sonden W1–3, W4 und W5.
3. Stará Boleslav (Altbunzlau). Archäologisch verfolgte Situationen – Ausbreitung der Sonden beim Tor der gotischen Befestigung. Schwarze Bezeichnung: Plätze, wo der Graben registriert wurde. A – Linie der teilweise erhaltenen gotischen Befestigung, B – das Tor.
4. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation im Jahr 1994. Sonde W4, ein Detail vom Torso der Pläuerstirn der ältesten Fortifikation mit einer Sandsicht in der Superposition, die auf dem Sandsediment gegründet wurde.
5. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation im Jahr 1993. Ostschnitt in der Sonde W, Detail. Charakteristik der ausgesuchten Kontexte: 4901A – die Schanzemauer „opere Romano“, 4904 – Pläuerstirn der älteren Fortifikation, 4190B – die Pläueranmauerung, 4140, 4141, 4150 – grobkörnige Sandschichten (verlegt), 4147, 4148 – dieselbe Sandschichten in der ursprünglichen Lage (?), 4149 – gesetzter Sandboden.
6. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation im Jahr 1995. Sonde XVIII – Ostschnitt.
7. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation 1995. Sonde V – Nordschnitt.
8. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation im Jahr 1995. Sonde V – Detail des oberen Teils der Füllung im Graben (Westschnitt in der Verlängerung der Wand Obj. 6523). Foto I. Boháčová.
9. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation im Jahr 1995. Sonde V – Südschnitt.
10. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation im Jahr 1995. Sonde V – Blick auf den Sturzpflaster und Torso des Pläuerocks von NO. Foto J. Špaček.
11. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation im Jahr 2000. Sonde W5. Gesamtansicht von NO aufs Torso der Schanzemauer und jüngere Konstruktion aus Sand- und Pläuersteinen mit Lehm verbunden. Foto I. Boháčová.
12. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation im Jahr 2000. Sonde W5. West-, Süd- und Ostschnitt (auseinandergelegt in der Fläche). Charakteristik der ausgewählten Kontexten: 4901C – Schanzemauer „opere Romano“, 4323 – Pläuersplitt (Destruktion der Stirnwand der älteren Fortifikation?), 4319 – dunkelgrauer, feiner Sand – umgestellte Schicht der ursprünglichen Bodendeckung, 4320, 4318 – wie 4140, 4141 (Abb. 5), 4307, 4315 – graugrüner Pulverlehm (50 %), mit Pläuer- und Sandsteinen (30 %) und mit Mörtel, 4311 – Sandlehm (50 %) mit Mörtel und kleineren Steinen, 4910 – Mauerwerk aus kleinen Pläuer- und Sandsteinen (bis 20 cm) mit dem Braunlehm verbunden.
13. Stará Boleslav (Altbunzlau). Situation im Jahr 1994. Basis der ganzsteinigen Schanzemauer „opere Romano“ in der Sonde W4.